

University of Groningen

De intergenerationele reproductie van cultureel kapitaal in belichaamde, geïstitutionaliseerde en geobjectiveerde vorm

Eijck, Koen van; Kraaykamp, Gerbert

Published in:
Mens & Maatschappij

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2009

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Eijck, K. V., & Kraaykamp, G. (2009). De intergenerationele reproductie van cultureel kapitaal in belichaamde, geïstitutionaliseerde en geobjectiveerde vorm. *Mens & Maatschappij*, 84(2), 177-206.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

De intergenerationele reproductie van cultureel kapitaal in belichaamde, geïnstitutionaliseerde en geobjectiveerde vorm

Koen van Eijck en Gerbert Kraaykamp¹

Summary

The intergenerational reproduction of cultural capital in its embodied, institutionalized, and objectified states

According to Bourdieu, cultural capital manifests itself in three states: the institutionalized state, the embodied state, and the objectified state. Empirical research using the notion of cultural capital has never operationalized the concept fully, i.e., using indicators of all three states. We provide such a threefold measurement of cultural capital for both respondents and their parents, which allows us to take a very detailed look at the process of the intergenerational transmission of cultural capital. We found that respondents' schooling levels (institutionalized state) are affected by parental education and, to a lesser extent, parental cultural behaviour, and both effects are smaller among younger generations. Cultural participation (embodied state) does not become less dependent on cultural family background over time; it is affected by all three manifestations of parental cultural capital, although the embodied state is by far the most important. Cultural possessions (objectified state) are mostly affected by parental cultural goods and this association continues to be of importance even though the effects of the other states of parental cultural capital on respondents' cultural possessions are declining. Our results thus reveal that the three states of cultural capital differ in the constellation of their causes and consequences plus the changes therein, which demonstrates that less elaborate operationalizations of cultural capital do not provide proxies that represent the entire concept.

I. Inleiding

Het concept cultureel kapitaal is veelvormig en dient uiteenlopende analytische doeleinden. Het is dan ook veel bediscussieerd en wordt op verschillende manieren gebruikt in empirisch onderzoek (Holt, 1997; Lamont & Lareau, 1988; Kingston, 2001). Hoewel Bourdieu (1989) drie vormen van cultureel kapitaal onderscheidt (de belichaamde staat, de geobjectiveerde staat en de geïnstitutionaliseerde staat), pikken onderzoekers vaak alleen de meest bruikbare, of eenvoudigst meetbare, vorm(en) van cultureel kapitaal uit dit rijtje. Vaak hanteert men dus een partiële operationalisering van het concept cultureel kapitaal, die niettemin vaak wordt geïnterpreteerd alsof deze het gehele concept representeert (zie Lareau & Weininger, 2003; Sullivan, 2001).

Wanneer culturele reproductie wordt onderzocht, schatten de compleetste studies de effecten van ouderlijk cultureel kapitaal aan de hand van operationalisering van zowel de geïnstitutionaliseerde staat (opleidingsniveau) als de belichaamde staat (veelal cultuurdeelname) op het opleidingsniveau of de cultuurdeelname van de kinderen (Aschaffenburg & Maas, 1997; DiMaggio, 1982; Van Eijck, 1997; De Graaf, 1986; De Graaf, De Graaf & Kraaykamp, 2000; Kalmijn & Kraaykamp, 1996; Sullivan, 2001). In sommige gevallen wordt cultureel kapitaal echter enkel gerepresenteerd door het opleidingsniveau van de respondent of diens ouders (Anheier, Stares & Grenier, 2004; Robinson & Garnier, 1985), waarmee men Bourdieus concept inperkt tot zijn geïnstitutionaliseerde staat. Onderzoek dat zich bezighoudt met cultuurgoederen als element van cultureel kapitaal (de geobjectiveerde staat) is het zeldzaamst (Ganzeboom, De Graaf & Robert, 1990; Halle, 1993; Pellerin & Stearns, 2001). Voor fraaie illustraties van de distinctieve functie die het bezitten van kunstwerken of antiek kan hebben, zijn we vooral aangewezen op het werk van populaire sociologen als Veblen (1953[1899]) en Packard (1959). In geen van deze onderzoeken is cultureel kapitaal echter in zijn volledige breedte beschouwd.

In dit artikel vergelijken we de invloed van alle drie vormen van cultureel kapitaal in de intergenerationele overdracht van hulpbronnen. Ten eerste onderzoeken we de invloed van ouderlijk geïnstitutionaliseerd, belichaamd, en geobjectiveerd cultureel kapitaal op elk van deze kapitaalvormen bij hun kinderen. Door alle drie ouderlijke kapitaalvormen in onze modellen op te nemen en ook rekening te houden met de onderlinge afhankelijkheid van de kapitaalvormen bij de respondenten, zijn we in staat om netto-effecten van al deze indicatoren te schatten. Ten tweede toetsen we of de onderzochte processen van intergenerationele overdracht van culturele hulpbronnen door de tijd heen zijn veranderd door respondenten uit geboortecohorten tussen 1924 en 1978 te vergelijken. Hiermee beantwoorden we de vraag of de effecten van de drie vormen van ouder-

lijk cultureel kapitaal op de drie vormen van cultureel kapitaal van hun kinderen over cohorten sterker of zwakker geworden zijn.

Om onze onderzoeksvragen te beantwoorden, hebben we gebruikgemaakt van representatieve data van 4809 Nederlandse respondenten uit drie onderzoeksjaren (1998, 2000 en 2003). In aanvulling op informatie over de opleidingsniveaus van respondenten en hun ouders, bevatten deze surveys unieke retrospectieve gegevens over ouderlijke culturele goederen en praktijken, plus informatie over de huidige cultuurdeelnahme en culturele bezittingen van de respondenten. Daarmee kunnen we onze verwachtingen over de werking van de verschillende vormen van cultureel kapitaal grondig toetsen, in de hoop daarmee een relevante bijdrage te leveren aan de discussie over de rol en betekenis van cultureel kapitaal in de overdracht van sociale ongelijkheid.

179

2. Cultureel kapitaal: een drievoudige benadering

Het concept cultureel kapitaal is van cruciaal belang voor het begrip van culturele smaakontwikkeling en de reproductie van levenskansen (Lamont & Lareau, 1988). Het is daarmee een concept dat haast onvermijdelijk is in een serieuze sociologische studie van culturele ongelijkheid. Zo is cultureel kapitaal relevant omdat het kan worden geïnvesteerd in school- en beroepsloopbanen en daarmee in economisch en symbolisch kapitaal. Het wordt ook gebruikt om grenzen te trekken tussen degenen tot wie men zich nabij voelt en hen die 'anders' zijn (Lamont, 1992). Het bepaalt of men een cultuurbaar is, een snob, of een culturele omni-voor. Het heeft grote consequenties voor de keuze van een levenspartner (DiMaggio & Mohr, 1985; Kalmijn, 1994), het inkomen (Bills, 2004; Toka & Dronkers, 1996), de samenstelling van iemands sociale netwerk (Lizardo, 2006; Mark, 1998), sociale waarden (Van Eijck & Lievens, 2008), woninginrichting (Halle, 1993), muzikale voorkeur (Tampubolon, 2008) en talloze andere aspecten van smaak.

Hoewel de term 'cultureel kapitaal' suggereert dat we met een eenduidig concept van doen hebben, is dit niet het geval. We zullen daarom eerst een korte toelichting geven op de drie door Bourdieu (1989) onderscheiden vormen van cultureel kapitaal. De *belichaamde staat* verwijst naar cultureel 'in de vorm van duurzame disposities van het organisme' (Bourdieu, 1989: 123). In deze staat is de ontwikkeling van cultureel kapitaal sterk verwant met begrippen als cultivering of *Bildung*, die een langdurig en soms intensief proces van incorporatie of toe-eigening veronderstellen. Belichaamd cultureel kapitaal is daarom sterk gekoppeld aan het individuele lichaam, inclusief het brein. Het is volgens Bourdieu (1989: 125) '... een vorm van eigendom die tot lijfelijke eigenschap van een persoon is geworden, tot een habitus: een "hebben" dat is veranderd

in een “zijn”. Dit “persoonlijk” kapitaal kan, anders dan geld, eigendomstitels of zelfs adelsbrieven, niet onmiddellijk worden overgedragen als gift of erfenis, aankoop of ruil’. Belichaamd cultureel kapitaal wordt vergaard in een levenslang socialisatieproces dat zich voor een belangrijk deel onbewust voltrekt. Een vroege culturele socialisatie door de ouders laat waarneembare sporen na gedurende de rest van het leven, al is het maar in de tongval waarmee mensen hun milieu of regio van herkomst verraden. En juist omdat de accumulatie van belichaamd cultureel kapitaal de gehele socialisatieperiode beslaat en zodoende culturele onderscheidingen creëert die als natuurlijke verschillen aanvoelen, is de reproductie van cultureel kapitaal in de belichaamde staat de best verholen vorm van intergenerationele reproductie van kapitaal. In empirisch onderzoek wordt deze vorm van cultureel kapitaal vaak afgelezen aan cultuurdeelname. Ook in dit artikel zal dat het geval zijn.

De biologische begrenzing van cultureel kapitaal in de belichaamde staat wordt opgeheven in de *geïnstitutionaliseerde* staat. Omdat deze vorm met name betrekking heeft op onderwijsdiploma’s, gebruiken men in Nederland ook wel de term *scholair kapitaal* (Dronkers, 1986). De geïnstitutionaliseerde staat van cultureel kapitaal is ‘een vorm van objectivering die afzonderlijk moet worden beschouwd omdat zij [...] volstrekt nieuwe eigenschappen verleent aan het culturele kapitaal dat zij wordt geacht te garanderen’ (Bourdieu, 1989: 123). Het schoolstelsel slaagt erin om cultureel kapitaal te sanctioneren via het toekennen van onderwijskwalificaties die formeel onafhankelijk zijn van de persoon van hun drager. Dit is een vorm van objectivering, omdat personen hierdoor gemakkelijker vergelijkbaar, zo niet inwisselbaar, worden wat betreft inhoud en hoeveelheid van hun geïnstitutionaliseerd cultureel kapitaal. Het feit dat schoolsucces niettemin sterk afhankelijk is van het belichaamde culturele kapitaal dat leerlingen en studenten van huis uit mee krijgen, verdwijnt daarmee volgens Bourdieu en Passeron (1977) naar de achtergrond. Sterker nog: omdat opleidingsverschillen ten onrechte veelal geheel worden toegeschreven aan verschillen in talent en niet aan verschillen in culturele hulpbronnen binnen het gezin van herkomst, zouden diploma’s in zekere zin de sociale overdracht van privileges legitimeren door ze te verhullen (Bourdieu, 1977). Ondanks hun meritocratische claims, zouden scholen het cultureel kapitaal dat iemand meekrijgt vanuit diens herkomstmilieu in feite omzetten in een officieel certificaat dat eerlijk verdiend lijkt dankzij talent en hard werken. Daarmee zouden scholen leerlingen eerder selecteren en voorzien van bij hun achtergrond passende getuigschriften dan dat ze als socialiserende instituties actief interveniëren in intergenerationele overdrachtsprocessen (Collins, 1971, 1979).

De *geobjectiverde* staat van cultureel kapitaal, ten slotte, verwijst naar

cultuurgoederen als schilderijen, boeken, dictionaires, instrumenten of machines (Bourdieu, 1989). Het bezit van dergelijke objecten heeft tot op heden weinig aandacht gekregen in het onderzoek naar cultureel kapitaal of culturele reproductie. Willen we echter alle manifestaties en betekenissen van cultureel kapitaal zoals bedoeld door Bourdieu (1989) bestuderen, dan is het noodzakelijk om ook de geobjectiveerde vorm onder de loep te nemen. Deze verschilt aanzienlijk van de vorige twee vormen van kapitaal. Anders dan belichaamd of geïnstitutionaliseerd cultureel kapitaal, kan geobjectiveerd cultureel kapitaal onmiddellijk worden doorgegeven. Daarbij geldt echter de beperking dat die overdraagbaarheid enkel de materiële objecten als zodanig betreft (voorbeeld: boeken, schilderijen) en niet de wijze waarop deze objecten beschouwd of begrepen kunnen worden (want die hangt weer af van belichaamd cultureel kapitaal). Cultuurgoederen zijn volgens Bourdieu (1985) tegelijk fysieke producten en symbolische objecten. Hun commerciële en hun culturele waarde acht hij tamelijk onafhankelijk van elkaar, hoewel een hoge economische waarde wel kan bijdragen aan hun culturele legitimiteit.

Lamont en Lareau (1988: 156) laten zien hoe Bourdieu en zijn co-auteurs in hun publicaties verschillende betekenissen koppelen aan het concept cultureel kapitaal, waarbij de volgende functies genoemd worden: 'an informal academic standard, a class attribute, a basis for social selection, and a resource for power which is salient as an indicator/basis of class positions'. Deze ruime inzetbaarheid wekt misschien verbazing, maar past wel bij Bourdieus algehele terughoudendheid in het verschaffen van eenduidige definities. Zelfs wanneer hij expliciet aandacht besteedt aan het onderscheid tussen de drie vormen van cultureel kapitaal, lijkt Bourdieu (1989: 123) zich ongemakkelijk te voelen bij een al te ferme conceptuele afbakening wanneer hij zegt dat de lezer zich niet moet 'laten misleiden door de misschien wat stellige toon die mijn poging tot "axiomatiseren" hier heeft'. Duidelijk is in ieder geval wel dat de drie onderscheiden vormen van cultureel kapitaal niet elk alle bovengenoemde functies kunnen vervullen. Lamont en Lareau (1988: 156) stellen daarom voor om de definitie van cultureel kapitaal te beperken tot wat zij zien als de belangrijkste en unieke aspecten van het concept: 'widely shared, high status cultural signals (attitudes, preferences, formal knowledge, behaviours, goods and credentials) used for social and cultural exclusion'. De 'high status cultural signals' die zij noemen, verwijzen niet noodzakelijk naar zogenaamde highbrow cultuur (Lareau & Weininger, 2003), hoewel het meeste empirische onderzoek zich wel op highbrow cultureel kapitaal concentreert.

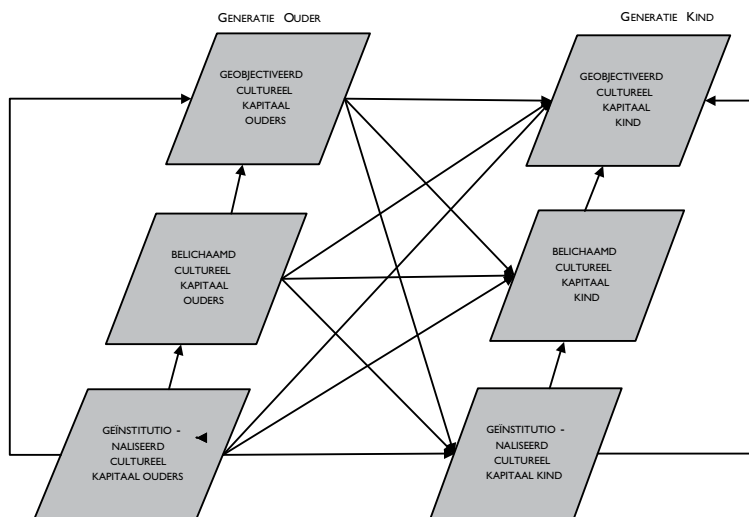
In dit onderzoek zullen we onze indicatoren voor belichaamd cultureel kapitaal eveneens tot highbrow indicatoren beperken, ook al zijn we het eens met Lareau en Weininger (2003) die stellen dat populaire of

volkse elementen even goed deel van het belichaamd cultureel kapitaal uitmaken. Sterker nog: juist de combinatie van legitieme en populaire cultuur lijkt vandaag de dag een waardevolle vorm van cultureel kapitaal te zijn (Bryson, 1996; Erickson, 1996; Peterson, 1992). Toch beperken we ons hier tot de meer traditionele, highbrow opvatting van cultureel kapitaal om na te gaan hoe de drie fundamentele vormen zich onderling verhouden en gereproduceerd worden. Bovendien kijken we voor de belichaamde staat enkel naar cultuurdeelname (uitgaansactiviteiten), waarin dit type cultureel kapitaal bij uitstek tot uiting komt. In principe is het ook mogelijk om bijvoorbeeld kenmerken van de opvoeding, culturele kennis, of attitudes mee te nemen als indicatoren voor belichaamd cultureel kapitaal. De in dit artikel gehanteerde indicator, cultuurdeelname, is niettemin het meest gangbaar en bovendien op vergelijkbare wijze vast te stellen voor zowel ouders als kinderen.

3. Hypothesen

Theoretisch kan elk van de drie vormen van ouderlijk cultureel kapitaal in het proces van culturele reproductie invloed uitoefenen op elke vorm van cultureel kapitaal van de kinderen. Eerder onderzoek naar dergelijke effecten laat een aantal sterke positieve relaties zien. Figuur 1 toont de verwachte verbanden tussen de verschillende vormen van cultureel kapitaal. Hieronder zullen we voor elke vorm van ouderlijk cultureel kapitaal hypothesen formuleren over de effecten op de drie vormen van cultureel kapitaal van de kinderen.

Figuur 1 Schematische weergave van de intergenerationele reproductie van geïnstitutionaliseerd, belichaamd en geobjectieerd cultureel kapitaal

Op de eerste plaats zal de hoeveelheid geïnstitutionaliseerd kapitaal van de ouders, of het ouderlijke opleidingsniveau, van invloed zijn op het opleidingsniveau van de kinderen. Deze relatie kan op verschillende manieren verklaard worden. Zo zullen hoger opgeleide ouders meer bekend zijn met het systeem van hoger onderwijs en meer overtuigd van de voordelen van een goede opleiding (Connell, 2004; Van de Werfhorst & Hofstede, 2007). Zij zijn daarom ook meer geneigd hun kinderen aan te moedigen om hun best te doen op school, hen te helpen met huiswerk, of hun thuis een stimulerende leeromgeving te bieden (Hango, 2007; Jeynes, 2005; Ratelle, Larose, Guay & Senécal, 2005). Bovendien wordt intelligentie deels genetisch overgedragen van ouders op kinderen (Plomin & Spinath, 2002), hetgeen eveneens bijdraagt aan de intergenerationele reproductie van onderwijskansen (Deary, Strand, Smith & Fernandez, 2007).

Ouderlijk opleidingsniveaus zullen daarnaast ook samenhang vertonen met de cultuurdeelname van hun kinderen en met het aantal cultuurgoederen dat zij bezitten. Een intellectueel gezinsklimaat draagt bij aan de ontwikkeling van een voorkeur voor highbrow cultuur, inclusief een grotere kans om cultuurgoederen te waarderen of aan te schaffen. Ook na controle voor individuele kenmerken is het opleidingsniveau van de ouders van invloed op activiteiten als het lezen van literatuur of het bezoeken van culturele voorstellingen (Van Eijck, 1999; Kraaykamp, Van Eijck, Ultee & Van Rees, 2007; Kraaykamp & Nieuwbeerta, 2000). Dit brengt ons tot de eerste hypothese:

Ouderlijk geïnstitutionaliseerd kapitaal heeft een positief effect op het opleidingsniveau, de cultuurdeelname, en het bezit van cultuurgoederen van de respondent.

Empirisch onderzoek heeft bij herhaling aangetoond dat ook het belichaamd cultureel kapitaal van de ouders (hun smaak of cultuurdeelname) een sterke invloed heeft op het cultureel kapitaal van kinderen. In diverse studies wordt gevonden dat de highbrow cultuurdeelname van de ouders van invloed is op de schoolloopbaan van de kinderen (Aschaffenburg & Maas, 1997; DiMaggio, 1982; De Graaf, 1986; De Graaf e.a., 2000; Sirin, 2005). Ook het bestaan van deze relatie valt op verschillende manieren te begrijpen. Bourdieu and Passeron (1977) stellen dat een betere aansluiting van het thuisklimaat op het schoolklimaat ertoe leidt dat leerlingen zich meer thuis voelen op school en daarom betere resultaten behalen. Bernstein (1977) verwijst voor een verklaring naar verschillen in taalbeheersing tussen kinderen met verschillende culturele of sociaal-economische achtergronden (Kraaykamp, 2005). Willis (1977) beweert dat de houding van studenten ten aanzien van de school afhangt van

hun inschatting van hun slaagkansen in het onderwijssysteem, die weer variëren met sociale klasse.

Ten tweede is duidelijk dat cultureel actieve ouders meebouwen aan het belichaamd cultureel kapitaal van hun kinderen (Van Eijck, 1997; Kraaykamp, 2003; Kraaykamp & Nieuwbeerta, 2000; Mohr & DiMaggio, 1995). Zij functioneren met hun cultureel gedrag als direct voorbeeld voor hun kinderen. Cultureel actieve ouders zullen hun kinderen ook vaker op jonge leeftijd, wanneer de kans op beklijven groot is, in contact brengen met highbrow cultuur. Zonder vroege kunstzinnige socialisatie wordt de kans om een voorkeur voor legitieme cultuur te ontwikkelen aanmerkelijk geringer (Nagel, 2002). Het waarderen van kunst vereist een flinke tijdsinvestering die het effectiefst is wanneer deze op een natuurlijke manier deel uitmaakt van de socialisatie in het gezin. Het meten van concreet cultureel gedrag van de ouders is dan ook een uitstekende, en veel gebruikte, manier om ouderlijk belichaamd cultureel kapitaal in kaart te brengen.

Ten derde kunnen we veronderstellen dat ouderlijk cultureel kapitaal in de belichaamde staat ook van invloed is op het bezit van cultuurgoederen van hun kinderen. Wanneer een intensievere kennismaking met highbrow cultuur gedurende de jeugd leidt tot een grotere waardering voor cultuurgoederen, kunnen we veronderstellen dat een voorkeur voor antiek of kunstwerken in huis positief zal samenhangen met culturele stimulering door de ouders. Vandaar de tweede hypothese:

Ouderlijk belichaamd cultureel kapitaal heeft een positief effect op het opleidingsniveau, de cultuurdeelname en het bezit van cultuurgoederen van de respondent.

De hierboven besproken belichaamde en geïnstitutionaliseerde vormen van cultureel kapitaal gaan ook op het intragenerationele niveau hand in hand (DiMaggio & Useem, 1978; Lizardo & Skiles, 2008). We verwachten daarom dat effecten van ouderlijke opleidingsniveaus op de drie vormen van cultureel kapitaal van hun kinderen afnemen zodra de cultuurparticipatie van de ouders aan de modellen wordt toegevoegd, zij het in uiteenlopende mate. De invloed van ouderlijke opleiding op het opleidingsniveau van de kinderen zal slechts ten dele worden verklaard door het belichaamd cultureel kapitaal van de ouders. In eerder onderzoek leidde de opname van ouderlijke cultuurdeelname in multivariate modellen tot een afname van de effecten van hun opleidingsniveau met 30-40% (De Graaf e.a., 2000; Kalmijn & Kraaykamp, 1996). In modellen die de cultuurparticipatie van respondenten voorspellen, verwachten we een sterkere, zo niet volledige, afname van ouderlijke opleidingseffecten door hun cultuurdeelname. De directe invloed van

imitatie, die zo belangrijk is bij socialisatieprocessen, speelt hier een grote rol (Bandura & Walters, 1963; Kraaykamp, 2003). Deze socialisatiepraktijk, waar ouders als voorbeeld dienen voor hun kinderen, maakt bepaalde culturele activiteiten gangbaar voor kinderen, waardoor deze onbewust onderdeel worden van hun dagelijks leven. Voor het bezit van cultuurgoederen is volledige interpretatie van ouderlijke opleidingseffecten minder voor de hand liggend. Toch verwachten we ook hier dat de invloed van geïnstitutionaliseerd ouderlijk cultureel kapitaal deels via hun belichaamd kapitaal verloopt. Om van cultuurgoederen te genieten, is enige culturele competentie nodig die men in hogere mate ontwikkelt naarmate ouders actiever deelnemen aan legitieme cultuur. Onze derde hypothese luidt dan ook:

Ouderlijk belichaamd cultureel kapitaal interpreteert deels de invloed van ouderlijk geïnstitutionaliseerd cultureel kapitaal op het opleidingsniveau, de cultuurdeelname en het bezit van cultuurgoederen van de respondent.

De onderzoeken waarnaar we hierboven verwezen, maken duidelijk dat belichaamd en geïnstitutionaliseerd cultureel kapitaal sterk samenhangen. Het grootste verschil is dat geïnstitutionaliseerd kapitaal in de vorm van onderwijsdiploma's als een universeel geldig bewijs van specifieke kwaliteiten wordt gezien (Collins, 1979). Maar in beide vormen representeert het kapitaal bepaalde vaardigheden, smaken en attitudes die getuigen van een investering van tijd en energie. Hierin verschillen zij duidelijk van geobjectiveerd cultureel kapitaal, dat primair met financiële middelen wordt verworven. Geobjectiveerd cultureel kapitaal kan dan ook snel worden doorgegeven aan personen die over economisch kapitaal beschikken, of zelfs door ouders aan kinderen worden geschonken. Een dergelijke vlotte overdracht geldt, zoals hierboven al is betoogd, echter enkel voor de materiële verwerving, aangezien de symbolische toe-eigening van deze goederen, ofwel de vaardigheid om de objecten te decoderen en naar waarde te schatten, wel weer cultureel kapitaal in de belichaamde staat veronderstelt. Volgens Bourdieu (1984) moet materieel eigendom van geobjectiveerd cultureel kapitaal samengaan met symbolische toe-eigening, wil men de cultuurgoederen kunnen opvatten als effectief wapen in de strijd om distinctie. Het symbolisch kapitaal dat men via het bezit van cultuurgoederen kan verwerven, acht hij namelijk evenredig aan de mate van deskundigheid waarmee men zich over deze goederen ontfenmt. Hoewel eerder onderzoek naar cultureel kapitaal weinig aandacht heeft besteed aan de geobjectiveerde staat, verwachten we significante, zij het mogelijk kleine, effecten van het ouderlijk bezit van cultuurgoederen op het cultureel kapitaal van hun kinderen. Die effecten kunnen naar voren komen in de opleidingsloopbaan van de kin-

deren, in hun cultuurdeelname of, meest voor de hand liggend, in hun eigen bezit van cultuurgoederen. Dit laatste kan getuigen van een zeer letterlijke intergenerationele overdracht van cultuurgoederen via schenkingen of erfenissen. Onze vierde hypothese luidt:

Ouderlijk geobjectiveerd cultureel kapitaal heeft een positief effect op het opleidingsniveau, de cultuurdeelname en het bezit van cultuurgoederen van de respondent.

In het voorgaande hebben we min of meer aangenomen dat de relaties tussen de drie vormen van ouderlijk cultureel kapitaal enerzijds, en de drie vormen van cultureel kapitaal van de respondenten anderzijds, stabiel zijn over de tijd. Er zijn echter goede redenen om te verwachten dat deze effecten aan verandering onderhevig zijn. We kunnen met betrekking tot die verandering twee contrasterende gezichtspunten onderscheiden. Ten eerste verwijst een aantal studies naar een toegenomen openheid in moderne westerse samenlevingen (Ganzeboom e.a., 1990; De Graaf & Ganzeboom, 1993; Lenski, 1966). De opleiding die iemand behaalt, wordt dan minder afhankelijk van kenmerken van het gezin van herkomst, waaronder ouderlijk cultureel kapitaal. Ook wordt veelvuldig beweerd dat culturele smaken in toenemende mate een kwestie van keuze zijn, onderdeel van een zelfbepaalde leefstijl, wat zou duiden op een afnemende invloed van achtergrondkenmerken op culturele voorkeuren (Featherstone, 1991; Pakulski & Waters, 1996). Mogelijke oorzaken van het verminderde belang van sociale structuren voor smaken die naar voren worden gebracht, zijn de toegenomen invloed van de media, verregaande specialisatie op de arbeidsmarkt, sociale en geografische mobiliteit die sociale netwerken heterogener en minder stabiel maken, en het groeiende consumentisme (Beck, 1992; Kellner, 1995; Rifkin, 2000; Sennett, 1998). Al met al zou dit betekenen dat alle drie de vormen van cultureel kapitaal minder dan voorheen worden beïnvloed door het cultureel kapitaal van ouders. Dit leidt tot de vijfde hypothese:

De effecten van ouderlijk geïnstitutionaliseerd, belichaamd en geobjectiveerd cultureel kapitaal op het opleidingsniveau, de cultuurdeelname en het bezit van cultuurgoederen van de respondent, nemen af over cohorten.

Hoewel de vervaging van klassengrenzen bij vlagen fraai verwoord is, wijst geen enkel empirisch onderzoek uit dat sociale structuren sterk aan belang inboeten. Sociale achtergrondkenmerken zijn nog altijd uitstekende voorspellers van het culturele gedrag van mensen (Bottero, 2004; Coulangeon & Lemel, 2007; Warde, 1997) en ouderlijke socialisatiepraktijken blijken nog steeds van belang voor het begrijpen van de voor-

keuren van hun kinderen. Dimaggio en Mukthar (2004) vinden zelfs dat sociale ongelijkheid in de deelname aan highbrow cultuur gedurende de laatste twee decennia van de twintigste eeuw verder is toegenomen in de Verenigde Staten. Ook voor een dergelijke toename van culturele ongelijkheid zijn redenen aan te dragen. Van Eijck en Bargeman (2004) wijzen op het toegenomen belang van kennis als bron van sociale differentiatie in de hedendaagse samenleving; intellectuele of culturele vaardigheden worden steeds relevanter als determinanten van het culturele gedrag van mensen, maar ook van hun vrijetijdsbesteding in het algemeen. Aangezien dergelijke vaardigheden deels afhankelijk zijn van culturele socialisatie, kunnen we juist een toename in de effecten van ouderlijk cultureel kapitaal verwachten. Lizardo (2008) stelt in dezelfde lijn dat moderne westerse samenlevingen zijn opgeschoven van een systeem gebaseerd op economische klassenverschillen naar 'an embodied cultural capital regime' waar sociale status meer op (belichaamd) cultureel kapitaal dan op economisch kapitaal berust. Bourdieu (1989) verwijst ook naar een dergelijke trend wanneer hij beweert dat ouderlijke investeringen in het cultureel kapitaal van hun kinderen moeten worden beschouwd als een strategisch alternatief voor de afgenomen mogelijkheden om hoge statusposities direct, of met behulp van economische hulpbronnen, aan hun kinderen over te dragen. Sinds de jaren vijftig is overheidsbeleid erop gericht om de levenskansen voor kinderen uit de lagere klassen te verbeteren door de directe overerving van posities aan banden te leggen, onderwijs goedkoper te maken en een progressief belastingsysteem in te stellen. Dergelijke maatregelen zetten de leden van de hogere klassen ertoe aan om hun posities en die van hun kinderen zoveel mogelijk veilig te stellen door meer te investeren in cultureel kapitaal, omdat dit een steeds belangrijkere hulpbron is binnen het proces van de intergenerationele reproductie van levenskansen. Hypothese 6, die contrasteert met hypothese 5, luidt dan ook als volgt:

De effecten van ouderlijk geïnstitutionaliseerd, belichaamd en geobjectiveerd cultureel kapitaal op het opleidingsniveau, de cultuurdeelname en het bezit van cultuurgoederen van de respondent, nemen toe over cohorten.

4. Data en meetinstrumenten

4.1 Data

We toetsen onze verwachtingen met betrekking tot de effecten van de drie vormen van ouderlijk cultureel kapitaal op het cultureel kapitaal van hun kinderen met behulp van de Familie Enquête Nederlandse

Bevolking (FNB; De Graaf, De Graaf, Kraaykamp & Ultee, 1998, 2000, 2003). De FNB is een periodiek herhaald, grootschalig surveyonderzoek dat unieke retrospectieve gegevens bevat over het gezin van herkomst en over de volledige opleidings-, beroeps-, en relatieloopbanen van zowel primaire respondenten als hun partners. Voor de meetjaren 1998, 2000 en 2003 bedroeg de respons respectievelijk 47%, 41%, en 53%. Aangezien de interviews voor de FNB meer dan een uur duurden en beide partners geïnterviewd moesten worden, kunnen de responsratio's tussen de 41 en 53% als relatief hoog beschouwd worden. Primaire respondenten en hun partners werd een face-to-face interview afgenomen, en daarnaast vulden zij een schriftelijke vragenlijst in. Voor elk meetjaar vormden de respondenten een aselechte steekproef uit de populatie van Nederlanders tussen de 18 en 70 jaar oud. Aangezien altijd zowel de primaire respondent als de partner zijn ondervraagd, zijn alleenstaanden in de FNB-data enigszins ondergerepresenteerd. De vraagformuleringen en de algehele opzet van de enquêtes zijn goed vergelijkbaar over de verschillende meetjaren. De data bevatten naast informatie over beroepsposities, sociale achtergrond en gezinskenmerken ook vragen over aspecten van cultureel kapitaal. De vormen van cultureel kapitaal zijn bovendien vrijwel identiek gemeten voor de respondenten zelf en voor de ouders. Alleen respondenten met geldige scores op al deze cultureel-kapitaalvariabelen zijn meegenomen in de analyses. Omdat primaire en secundaire respondenten in verschillende gezinnen zijn opgegroeid en dus een andere culturele socialisatie genoten hebben, is informatie over beide partners geanalyseerd.² We beschikken voor onze analyses derhalve over informatie van 4809 individuen. Uitval in de FNB 1998, 2000, en 2003 is voor 5,4% te wijten aan onze leeftijdsselectie van personen van 25 jaar en ouder. We verliezen 4,8% van de cases door missende waarnemingen op de cultureel-kapitaalmetingen. Ten slotte verliezen we 6,4% door missende waarnemingen op de onafhankelijke variabelen in het model. In totaal is 11,2% van het aantal cases uit de analyses verwijderd.

Het feit dat de culturele kenmerken van de ouders via de respondenten zijn bevraagd, kan tot enige vertekening leiden. Willekeurige meetfouten zorgen daarbij voor een onderschatting van de effecten van ouderlijke kenmerken, terwijl de te verwachten correlatie tussen de meetfouten van de indicatoren voor cultureel kapitaal van ouders en respondenten juist tot een overschatting kan leiden. Wat dit per saldo voor onze schattingen betekent, is moeilijk te zeggen. De Vries en De Graaf (2008) vinden dat het totale effect van ouderlijke hulpbronnen zonder correctie voor meetfouten wordt onderschat, maar dat het directe effect geen noemenswaardige vertekening vertoont zodra wordt gecontroleerd voor het eigen opleidingsniveau, zoals in dit artikel ook gebeurt.

Voor zowel respondenten als hun ouders zijn alle drie vormen van cultureel kapitaal gemeten: geïnstitutionaliseerd (opleidingsniveau), belichaamd (cultuurdeelname) en geobjectiveerd (bezit van cultuurgoederen). De culturele gedragingen en bezittingen van de ouders zijn bevraagd voor de periode waarin de respondenten tussen de 12 en 15 jaar waren.

Geïnstitutionaliseerd cultureel kapitaal is gemeten als opleidingsniveau in jaren. Naar de hoogste opleiding van de respondenten is gevraagd met tien antwoordcategorieën, lopend van ‘geen basisschool’ tot ‘doctoraatsgraad aan een universiteit’. Deze variabele hebben we gehercodeerd naar het minimum aantal jaren dat nodig is om een diploma van het betreffende niveau te behalen, hetgeen resulteerde in een schaal lopend van 5 tot 21 jaar. Op dezelfde manier zijn ook de ouderlijke opleidingsniveaus omgecodeerd naar jaren, waarbij de hoogst opgeleide ouder het ouderlijk opleidingsniveau representeerde. Van beide schaalscores hebben we zes jaar afgetrokken, zodat het antwoord ‘alleen basisonderwijs’ waarde nul kreeg.

Belichaamd cultureel kapitaal is gemeten als deelname aan legitieme – of highbrow cultuur. Respondenten is gevraagd hoe vaak zij een bezoek brachten aan klassieke concerten, historische musea, kunstmusea, populair theater (cabaret, revue) en serieus theater (toneel).³ Antwoordcategorieën lopen van ‘nooit’ tot ‘meer dan zes maal per jaar’. We hebben een schaal geconstrueerd die de gemiddelde score op de vijf items weergeeft ($\alpha = 0,73$) en vervolgens is gestandaardiseerd met rangscores tussen 0 en 100. Informatie over de cultuurdeelname van de ouders is verkregen via de respondenten, die rapporteerden over het gedrag van hun ouders toen zij zelf adolescent waren. Het betreft verder identieke items met identieke antwoordcategorieën. Opnieuw is hiervan een schaal gemaakt door het gemiddelde over de items te bepalen en de waarden te standaardiseren via rangscores ($\alpha = 0,79$).

Geobjectiveerd cultureel kapitaal is geoperationaliseerd als het bezit van specifieke culturele goederen. Respondenten dienden aan te geven over welke van de volgende culturele goederen ze thuis beschikten: een piano (geen keyboard), een viool en/of cello, oude kunstwerken (van vóór 1900), moderne kunstwerken (van na 1900), en antieke meubels. Per item kon men met ‘ja’ of ‘nee’ antwoorden en de schaal representeert het totale aantal goederen uit de lijst dat men bezit ($\alpha = 0,55$). Vervolgens is ook deze variabele via rangscores gestandaardiseerd tot een schaal lopend van 0 tot 100. Precies dezelfde goederen werden voorgelegd voor de ouders ($\alpha = 0,60$).

In de analyses hebben we een aantal controlevariabelen toegevoegd. *Geslacht* is uiteraard dichotoom gemeten (0 = man; 1 = vrouw). Het *geboor-*

tejaar is opgenomen als continue variabele met waarden tussen 1914 en 1978 (gecentreerd rond 1950). We controleren voor mogelijke variatie op basis van *meetjaar* door dit als variabele op te nemen, waarbij 1998 op nul is gezet. Ten slotte hebben we gecontroleerd voor de *beroepsstatus* van de vader toen de respondent 15 jaar oud was via de bekende ISEI-schaal (Ganzeboom, De Graaf & Treiman, 1992). Indien de vader op dat moment geen beroep uitoefende, is naar het laatst bekende beroep van de vader gevraagd. Opname van deze variabele zorgt ervoor dat effecten van het ouderlijk bezit van culturele goederen zo min mogelijk worden vertekend door ouderlijke verschillen in economisch kapitaal. Een beschrijving van alle variabelen (gemiddelde, standaarddeviatie, maximum en minimum waarden) vindt u in tabel 1.

Tabel 1 Beschrijving van de variabelen

	Standaard			
	Gemiddeld	Deviatie	Minimum	Maximum
<i>Afhankelijke variabelen</i>				
Opleiding respondent in jaren (6=0)	6,51	3,52	-1,00	15,00
Cultuurdeelname respondent	50,70	28,72	5,29	99,99
Bezit cultuurgoederen respondent	50,30	25,68	29,74	99,95
<i>Controlevariabelen</i>				
Geslacht (1=vrouw)	0,50	0,50	0,00	1,00
Geboortear (1950=0)	5,67	12,22	-36,00	28,00
Meetjaar (1998=0)	2,47	2,15	0,00	5,00
Beroepsstatus vader (50=0)	-6,02	16,01	-40,00	40,00
<i>Culturele achtergrond</i>				
Opleiding ouders in jaren (6=0)	4,25	3,57	0,00	15,00
Cultuurdeelname ouders	50,42	28,52	0,47	99,98
Bezit cultuurgoederen ouders	50,12	24,19	33,49	99,75

Bron: FNB 1998, 2000 en 2003 (N=4.809).

5. Analyses

5.1 Aanpak van de analyses

We hebben OLS-regressieanalyses gebruikt om de effecten van ouderlijk cultureel kapitaal op het opleidingsniveau (tabel 2), de cultuurdeelname (tabel 3) en het bezit van cultuurgoederen (tabel 4) van respondenten te schatten. In deze tabellen is model 1 steeds het basismodel, met ouder-

lijk opleidingsniveau als enige indicator van ouderlijk cultureel kapitaal. In de modellen 2 en 3 hebben we achtereenvolgens ouderlijke cultuurdeelname en ouderlijk bezit van cultuurgoederen toegevoegd. Hiermee kunnen we de intergenerationele overdracht van alle vormen van cultureel kapitaal schatten. Tevens zien we in welke mate effecten van de ene vorm van ouderlijk cultureel kapitaal worden verklaard door effecten van andere vormen. In model 4 is vervolgens het cultureel kapitaal van de respondent zelf toegevoegd, omdat het voor de hand ligt dat effecten van ouderlijk cultureel kapitaal op het belichaamd of geobjectiveerd cultureel kapitaal van de respondenten deels verlopen via het opleidingsniveau of de cultuurdeelname van die respondenten. In model 5 zijn ten slotte interacties tussen de drie ouderlijke vormen van cultureel kapitaal met cohort geschat om te toetsen of de aard van het proces van culturele reproductie over tijd is gewijzigd.

De volgorde waarin de vormen van cultureel kapitaal aan de modellen zijn toegevoegd, verdient nog enige toelichting. We hebben het belichaamd cultureel kapitaal steeds gemeten via highbrow cultuurdeelname, in de regel vastgesteld ná afronding van de hoogste opleiding. Daarom zijn onze modellen gebaseerd op de veronderstelling dat het opleidingsniveau de cultuurdeelname beïnvloedt, en deze beide vormen van cultureel kapitaal vervolgens het bezit van culturele goederen meebepalen. Door onze modellen in overeenstemming met deze aanname op te bouwen, kunnen we bijvoorbeeld wel nagaan in hoeverre een opleidingseffect vermindert (wordt geïnterpreteerd) na toevoeging van cultuurdeelname, maar niet of het effect van cultuurdeelname ook verandert na toevoeging van opleidingsniveaus. Wij realiseren ons dat de door ons aangebrachte volgorde niet per se hoeft overeen te stemmen met de wijze waarop mensen in de praktijk cultureel kapitaal accumuleren. De vormen van cultureel kapitaal kunnen elkaar over en weer beïnvloeden. Cultuurdeelname op volwassen leeftijd kan ook uitdrukking geven aan belichaamd cultureel kapitaal dat mogelijk eerder is vergaard en daarmee zelf invloed kan hebben gehad op het opleidingsniveau. Ook is het niet ondenkbaar dat het verkrijgen van cultuurgoederen de culturele interesse aanwakkert en bijvoorbeeld het museumbezoek bevordert. Dergelijke effecten zijn echter alleen in een paneldesign vast te stellen. We zijn ons er daarom van bewust dat, waar we spreken over statistische interpretatie na controle van de ene vorm van cultureel kapitaal voor de andere, alternatieve of meer complexe relaties tussen de onderzochte kapitaalvormen in principe medeverantwoordelijk kunnen zijn. Niettemin achten we het voor een heldere presentatie van onze analyses aangewezen om de modellen eenduidig stapsgewijs op te bouwen volgens het causale stramien dat we het meest plausibel achten en dat het meest gangbaar is in de onderzoeksliteratuur (DiMaggio & Mohr, 1985; De Graaf, 1986; De Graaf e.a., 2000).

Tabel 2 Regressie opleiding respondent in jaren op de drie vormen van ouderlijk cultureel kapitaal, (on-)gestandaardiseerde coëfficiënten

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 5	
	B	β	B	β	B	β	B	β
Controlevariabelen								
Geslacht (vrouw)	-0,667 (0,090)	*** -0,095	-0,669 (0,089)	*** -0,095	-0,667 (0,089)	*** -0,095	-0,670 (0,088)	*** -0,095
Geboortelaar (1950=0)	0,051 (0,004)	*** 0,178	0,050 (0,004)	*** 0,174	0,051 (0,004)	*** 0,176	0,093 (0,009)	*** 0,322
Meetjaar (1998=0)	-0,107 (0,021)	*** -0,065	-0,087 (0,021)	*** -0,053	-0,087 (0,021)	*** -0,053	-0,085 (0,021)	*** -0,052
Beroepsstatus vader (50=0)	0,024 (0,003)	*** 0,111	0,015 (0,003)	*** 0,068	0,014 (0,003)	*** 0,065	0,015 (0,003)	*** 0,066
Culturele achtergrond								
Opleiding ouders in jaren (6=0).	0,305 (0,015)	*** 0,309	0,236 (0,016)	*** 0,239	0,231 (0,017)	*** 0,235	0,254 (0,017)	*** 0,258
Cultuurdeelname ouders			0,023 (0,002)	*** 0,183	0,022 (0,002)	*** 0,177	0,024 (0,002)	*** 0,195
Bezit cultuurgoeieren ouders					0,003 (0,002)	n.s. 0,022	0,004 (0,002)	n.s. 0,026
Interacties met geboortelaar								
* met opleiding ouders in jaren							-0,005 (0,001)	*** -0,095
* met cultuurdeelname ouders							-0,000 (0,000)	** -0,087
* met bezit cultuurgoeieren ouders							-0,000 (0,000)	n.s. -0,009
Constante	5,667 (0,109)	***	4,719 (0,133)	***	4,611 (0,151)	***	4,453 (0,157)	***
Proportie verklaarde variantie	0,216		0,240		0,240		0,248	

Bron: FNB 1998, 2000 en 2003 (N=4.809).

Significantie * $p<0,05$; ** $p<0,01$; *** $p<0,001$.

Tabel 2 toont de resultaten voor het opleidingsniveau van de respondenten (geïnstitutionaliseerd cultureel kapitaal). Model 1 laat zien dat mannen, leden van jongere geboortecohorten, en respondenten met een vader die een hogere beroepsstatus heeft, een hoger opleidingsniveau behalen. Het effect van meetjaar is negatief, wat kan duiden op een lichte terugval in de onderwijsexpansie, hoewel er ook sprake kan zijn van specifieke, onbedoelde selectiviteit in de verschillende steekproeven.

193

Het ouderlijk opleidingsniveau heeft duidelijk het sterkste effect op het opleidingsniveau van de respondenten ($\beta = 0,309$). Hoger opgeleide ouders vergroten de kans dat kinderen over de juiste vaardigheden en motivatie beschikken om het goed te doen op school. Hoewel het ouderlijke opleidingseffect zeer significant blijft, daalt het naar 0,239 wanneer in model 2 de ouderlijke cultuurdeelname wordt toegevoegd (een afname van 22%). Net als eerdere studies, vinden ook wij dat de deelname van ouders aan hoge cultuur de kans op onderwijssucces vergroot. Het gestandaardiseerde effect ($\beta = 0,183$) ligt maar 25% lager dan het gestandaardiseerde effect van de ouderlijke opleiding. Toevoeging van ouderlijke cultuurdeelname verkleint ook het effect van vaders beroepsstatus op het schoolsucces van de kinderen met ruim een derde (-38%). De proportie verklaarde variantie stijgt van 21,6 naar 24,0%. Wanneer in model 3 het bezit van cultuurgoederen van de ouders wordt toegevoegd, verandert er niet veel en is dit effect zelf niet significant. De fysieke, economisch waardevolle aspecten van ouderlijk cultureel kapitaal dragen niet bij aan het onderwijssucces van de kinderen.

In model 5 worden cohortgewijze veranderingen in de effecten van ouderlijk cultureel kapitaal op het onderwijssucces van de kinderen geschat. Het verwaarloosbare effect van ouderlijk bezit van cultuurgoederen varieert niet met geboortjaar, maar de andere vormen van ouderlijk cultureel kapitaal doen dat wel. Het effect van het ouderlijk opleidingsniveau neemt af naarmate men tot een recenter cohort behoort. De opleidingsniveaus van de jongere generaties worden dus minder sterk beïnvloed door de diploma's van hun ouders, hetgeen duidt op groeiende sociale openheid. Wanneer we het oudste en het jongste cohort in onze data vergelijken, komen we uit op een daling van -0,30 ($64 * -0,00461$) van het ouderlijk opleidingseffect. Deze toenemende openheid zien we ook terug in de bevinding dat de invloed van ouderlijke cultuurdeelname geringer is voor jongere generaties; het maximale verschil in effect bedraagt -0,03 ($64 * 0,00042$).

Tabel 3 Regressie cultuurdeelname op de drie vormen van ouderlijk cultureel kapitaal, (on)gestandaardiseerde coëfficiënten

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
	B	β	B	β	B	β	B	β	B	β
<i>Controlevariabelen</i>										
Geslacht (vrouw)	9,090 *** (0,760)	0,158	9,045 *** (0,708)	0,157	9,100 *** (0,707)	0,158	11,156 *** (0,656)	0,194	11,166 *** (0,656)	0,194
Geboortear (1950=0)	-0,389 *** (0,033)	-0,166	-0,410 *** (0,030)	-0,175	-0,401 *** (0,030)	-0,171	-0,557 *** (0,029)	-0,237	-0,568 *** (0,067)	-0,242
Meetjaar (1998=0)	0,334 n.s. (0,179)	0,025	0,694 *** (0,167)	0,052	0,699 *** (0,167)	0,052	0,967 *** (0,154)	0,072	0,971 *** (0,154)	0,073
Beroepsstatus vader (50=0)	0,289 *** (0,028)	0,161	0,119 *** (0,027)	0,067	0,107 *** (0,027)	0,060	0,063 * (0,025)	0,035	0,064 * (0,025)	0,036
<i>Culturele achtergrond</i>										
Opleiding ouders in jaren (6=0).	2,094 *** (0,130)	0,261	0,870 *** (0,129)	0,108	0,764 *** (0,131)	0,095	0,051 n.s. (0,124)	0,006	0,121 n.s. (0,131)	0,015
Cultuurdeelname ouders			0,403 *** (0,015)	0,400	0,386 *** (0,015)	0,384	0,319 *** (0,014)	0,317	0,327 *** (0,015)	0,325
Bezit cultuurgoederen ouders					0,071 *** (0,017)	0,060	0,062 ** (0,015)	0,052	0,046 ** (0,017)	0,039
<i>Individueel cultureel kapitaal</i>										
Opleiding in jaren (6=0).							3,082 *** (0,106)	0,378	3,066 *** (0,106)	0,376
<i>Interacties met geboortear</i>										
* met opleiding ouders in jaren									-0,012 n.s. (0,009)	-0,030
* met cultuurdeelname ouders									-0,002 n.s. (0,001)	-0,040
* met bezit cultuurgoederen ouders									0,003 * (0,001)	0,067
Constante	40,389 *** (0,923)		23,496 *** (1,063)		21,055 *** (1,206)		6,840 *** (1,215)		7,203 *** (1,254)	
Proportie verklaarde variantie	0,162		0,272		0,275		0,383		0,384	

Bron: FNB 1998, 2000 en 2003 (N=4.809).

Tabel 3 laat dezelfde reeks regressiemodellen zien, nu met de cultuurdeelname van de respondenten als afhankelijke variabele. In vergelijking met tabel 2 hebben we één extra model (model 4), waarin de opleiding van de respondent is opgenomen als predictor. Om te beginnen zien we dat geslacht een positieve invloed heeft, wat erop duidt dat vrouwen cultureel actiever zijn dan mannen, terwijl het effect van geboortjaar negatief is. Hoewel jongere generaties hoger opgeleid zijn (zie tabel 2), zijn ze minder cultureel actief. Het effect van vaders beroepsstatus is significant positief; wie opgroeide in een gezin met een hoge sociaal-economische status, is als volwassene cultureel actiever. Het effect van meetjaar is niet significant in model 1.

Het ouderlijk opleidingsniveau is van groot belang bij de voorspelling van iemands cultuurdeelname ($\beta = 0,108$). Dit keer is de cultuurdeelname van de ouders ($\beta = 0,400$) echter veel relevanter dan hun opleiding, zoals model 2 laat zien. De toevoeging van ouderlijke cultuurdeelname vermindert het effect van zowel ouderlijke opleiding (-59%) als vaders beroepsstatus (-58%) aanzienlijk. Tegelijk schiet de proportie verklaarde variantie omhoog van 16,2 naar 27,2%. Het effect van meetjaar wordt significant positief, waarschijnlijk omdat respondenten lagere niveaus van ouderlijke cultuurdeelname hebben gerapporteerd in de meer recente surveys.

Het ouderlijk bezit van cultuurgoederen, dat in model 3 is toegevoegd, heeft een klein positief effect op cultuurdeelname ($\beta = 0,060$). Opgegroeid zijn in een huis waar dergelijke spullen aanwezig waren, bevordert de latere cultuurdeelname. Het toevoegen van deze bezittingen aan het model verkleint de effecten van de andere twee vormen van ouderlijk cultureel kapitaal (en van vaders beroepsstatus) maar een beetje (12% voor ouderlijke opleiding en 4% voor ouderlijke cultuurdeelname). Tegelijk wordt maar liefst 64% van het aanvankelijke effect van de ouderlijke opleiding verklaard door de andere twee vormen van ouderlijk cultureel kapitaal. Opname van het opleidingsniveau van de respondent zelf in model 4 doet deze invloed verder verschrompelen. De verklaarde variantie van het model stijgt sterk naar 38,3%. Het eigen opleidingsniveau blijkt dan de belangrijkste voorspeller van cultuurdeelname te zijn ($\beta = 0,378$), maar wordt op de voet gevolgd door het effect van ouderlijke cultuurdeelname ($\beta = 0,317$). Het effect van ouderlijke cultuurgoederen blijft significant in model 4 ($\beta = 0,062$), waaruit blijkt dat het inderdaad zin heeft om ook te kijken naar de rol van de geobjectiveerde staat van cultureel kapitaal in culturele overdrachtsprocessen. De bevindingen uit model 4 bevestigen onze verwachtingen ten aanzien van de betekenis van ouderlijk cultureel kapitaal voor de intergenerationele overdracht van hulpbronnen. Hoewel hun invloed deels indirect verloopt, via de

Tabel 4 Regressie van bezit cultuurgoeieren respondent op de drie vormen van ouderlijk cultureel kapitaal, (on-)gestandaardiseerde coëfficiënten

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
	B	β	B	β	B	β	B	β	B	β
Controlevariabelen										
Geslacht (vrouw)	-0,890 (0,701)	n.s.	-0,913 (0,687)	-0,018 n.s.	-0,667 (0,658)	n.s.	-2,343 (0,647)	***	-2,397 (0,645)	***
Geboortjaar (1950=0)	-0,403 (0,030)	***	-0,414 (0,029)	-0,197 ***	-0,373 (0,028)	***	-0,177 (0,028)	***	-0,150 (0,006)	n.s.
Meetjaar (1998=0)	0,033 (0,165)	n.s.	0,217 (0,162)	0,018 n.s.	0,236 (0,155)	n.s.	0,135 (0,148)	n.s.	0,147 (0,148)	n.s.
Beroepsstatus vader (50=0)	0,226 (0,026)	***	0,139 (0,026)	0,087 ***	0,086 (0,025)	***	0,049 (0,024)	*	0,051 (0,024)	*
Culturele achtergrond										
Opleiding ouders in jaren (6=0).	1,563 (0,120)	***	0,937 (0,125)	0,130 ***	0,459 (0,122)	***	0,094 (0,119)	n.s.	0,260 (0,125)	*
Cultuurdeelname ouders			0,206 (0,014)	0,229 ***	0,131 (0,014)	***	0,146 (0,014)	n.s.	0,038 (0,015)	*
Bezit cultuurgoeieren ouders					0,321 (0,016)	***	0,301 (0,015)	***	0,310 (0,016)	***
Individueel cultureel kapitaal										
Opleiding in jaren (6=0).							0,778 (0,110)	***	0,712 (0,110)	***
Cultuurdeelname							0,241 (0,014)	***	0,239 (0,014)	***
Interacties met geboortjaar										
* met opleiding ouders in jaren									0,270 (0,014)	***
* met cultuurdeelname ouders									-0,031 (0,009)	***
* met bezit cultuurgoeieren ouders									-0,003 (0,001)	**
Constante	47,660 (0,851)	***	39,016 (1,030)	***	28,051 (1,123)	***	19,384 (1,168)	***	-0,001 (0,001)	n.s.
Proportie verklaarde variantie	0,109		0,145		0,214		0,291		18,465 (1,201)	***

Bron: FNB 1998, 2000 en 2003 (N=4.809).

Significantie * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

eigen opleiding van de respondent, heeft ouderlijk cultureel kapitaal in belichaamde en geobjectiveerde staat een substantiële netto-invloed op cultuurdeelname.

Model 5 laat zien dat trends in de effecten van ouderlijk cultureel kapitaal zeer bescheiden zijn. Effecten van geïnstitutionaliseerd en belichaamd cultureel kapitaal variëren niet merkbaar over cohorten. In de overdracht van cultureel gedrag van de ene op de andere generatie bespeuren we geen toegenomen openheid. Het effect van het ouderlijk bezit van cultuurgoederen verandert wel over cohorten. Vergelijken we het oudste en het jongste cohort, dan zien we dit effect toenemen met 0,17 ($64 * 0,00269$) en dat geeft aan dat het ouderlijk bezit van min of meer klassieke cultuurgoederen onder jongere generaties meer tot cultuurdeelname leidt dan onder oudere.

197

5.4 Resultaten: Het bezit van cultuurgoederen als geobjectiveerd kapitaal

De resultaten voor het bezit van cultuurgoederen zijn weergegeven in tabel 4. Model 1 laat zien dat respondenten met hoger opgeleide ouders en een vader met een hogere beroepsstatus meer van zulke goederen bezitten. Leden van oudere cohorten scoren ook hoger op bezit. Dit kan vermoedelijk worden toegeschreven aan het feit dat zij meer tijd hebben gehad om dergelijke goederen gedurende hun leven te verzamelen. Geslacht en meetjaar doen er niet toe.

In model 2 van tabel 4 is ouderlijke cultuurdeelname toegevoegd. Cultureel actieve ouders vergroten de kans op het bezit van cultuurgoederen tijdens de volwassenheid ($\beta = 0,229$). Hun culturele activiteit verklaart bovendien zo'n 40% van de aanvankelijke effecten van ouderlijke opleiding en de beroepsstatus van de vader. Model 3 laat echter zien dat ouderlijke cultuurgoederen de belangrijkste vorm van ouderlijk cultureel kapitaal vertegenwoordigen wanneer we het bezit van cultuurgoederen willen verklaren ($\beta = 0,302$). Hoewel alle effecten uit model 2 significant blijven, worden de parameters voor vaders beroepsstatus en de andere ouderlijke vormen van cultureel kapitaal fors kleiner. Model 4 laat zien dat de effecten van het opleidingsniveau en de cultuurdeelname van de ouders indirect verlopen via het eigen culturele kapitaal. Ook na introductie van de opleiding en cultuurdeelname van de respondent zelf in model 4, blijven de ouderlijke cultuurgoederen echter het belangrijkste ($\beta = 0,283$). Daarmee wordt aangetoond dat (voorkeuren voor) cultuurgoederen direct van de ene op de andere generatie worden overgedragen.

In model 5 zien we tot slot dat de invloed van ouderlijk bezit van cultuurgoederen gelijk is voor alle cohorten. De intergenerationele overerving van geobjectiveerd cultureel kapitaal is niet verminderd. Verras-

send genoeg laten de interacties met ouderlijke opleiding en ouderlijke cultuurdeelname een afnemende invloed op culturele bezittingen zien, hetgeen toch enige toename in openheid suggereert.

6. Conclusie en discussie

In dit artikel bestudeerden we de rol van ouderlijk geïnstitutionaliseerd, belichaamd en geobjectiveerd cultureel kapitaal in het proces van de intergenerationele overdracht van culturele hulpbronnen. Hiertoe analyseerden we de effecten van elk van de drie vormen van ouderlijk cultureel kapitaal op de drie vormen van cultureel kapitaal van hun kinderen, inclusief eventuele veranderingen in die effecten over cohorten. Onze analyses zijn gebaseerd op representatieve data van 4809 respondenten, verzameld tussen 1998 en 2003.

Op de eerste plaats tonen onze analyses aan dat er sprake is van een sterke intergenerationele overdracht van cultureel kapitaal. Ouders met een hogere opleiding (geïnstitutionaliseerd cultureel kapitaal) slagen er klaarblijkelijk in hun kinderen te voorzien van de hulpbronnen die tot schoolsucces leiden. Ouders die zelf cultureel actief zijn (belichaamd cultureel kapitaal), brengen hun kinderen ook belangstelling voor hoge cultuur bij. Ouders die meer cultuurgoederen bezitten (geobjectiveerd cultureel kapitaal), ten slotte, hebben opvallend vaak kinderen die ook waarde hechten aan dergelijk bezittingen. Deze intergenerationele overdrachtsprocessen van specifieke vormen van cultureel kapitaal geschieden in belangrijke mate direct, aangezien de effecten ook na toevoeging van individuele (culturele) kenmerken van de respondenten stevig over-eind blijven.

Op de tweede plaats laten onze modellen zien dat intergenerationele effecten deels geïnterpreteerd worden door andere vormen van cultureel kapitaal. Zo loopt de overdracht van ouderlijk geïnstitutionaliseerd cultureel kapitaal (opleidingsniveau) deels via de ouderlijke cultuurdeelname (belichaamd kapitaal). Schattingen van de intergenerationele reproductie van onderwijskansen kunnen daarom de invloed van het ouderlijk opleidingsniveau met wel 25% overschatten wanneer zij het culturele gedrag van de ouders niet verdisconteren. Het effect van het ouderlijk opleidingsniveau op de cultuurdeelname van respondenten wordt zelfs volledig verklaard door het eigen opleidingsniveau. En hoewel de effecten met betrekking tot de directe overdracht van cultuurgoederen sterk blijven, verdwijnen effecten van het opleidingsniveau en de cultuurdeelname van ouders op het bezit van cultuurgoederen eveneens volledig na controle voor de opleiding en culturele activiteit van de respondenten. Onze analyses ondersteunen dan ook dat intergenerationele culturele reproductie verwijst naar een complex overdrachtsproces dat

niet volledig kan worden doorgrond tenzij daadwerkelijk wordt gekeken naar de verschillende vormen van cultureel kapitaal van ouders en kinderen.

Op de derde plaats tonen onze bevindingen aan dat de overdracht van cultureel kapitaal minder krachtig wordt. Het geïnstitutionaliseerd cultureel kapitaal van jongere generaties is minder afhankelijk van de opleiding en cultuurdeelname van de ouders en dat wijst op een toenemende openheid in onderwijskansen. Ook zien we minder reproductie bij het bezit van cultuurgoederen, waar de invloed van geïnstitutionaliseerd en belichaamd cultureel kapitaal van de ouders over cohorten afnam. We vonden geen aanwijzingen dat ook de reproductie van belichaamd cultureel kapitaal zwakker wordt. Als daar al iets aan de hand is, dan eerder een lichte afname in openheid vanwege de gestegen invloed van het geobjectiveerd cultureel kapitaal van de ouders.

Nu we het proces van culturele reproductie via onze drievoudige benadering aardig ontrafeld hebben, willen we tot slot stilstaan bij enkele implicaties van onze bevindingen. Wat betekent het nu eigenlijk om het concept cultureel kapitaal in drie vormen te onderscheiden? Geven onze resultaten aanleiding om de meervoudsvorm te hanteren wanneer we het over cultureel kapitaal hebben, omdat het gaat om meerdere kapitaalsoorten? Onze analyses laten duidelijk zien dat een complete, drievoudige operationalisering zicht biedt op verschillende effecten en verschillende trends per vorm van kapitaal. Anderzijds hangen de drie vormen samen, zij het in uiteenlopende mate. Op basis van onze bevindingen stellen we vast dat belichaamd cultureel kapitaal de centrale vorm of staat van cultureel kapitaal representeert. We zien dit daarom als een bindende factor die aanleiding geeft om de drie vormen van cultureel kapitaal toch steeds in samenhang te bezien. Ouderlijk belichaamd cultureel kapitaal beïnvloedt het opleidingsniveau én de cultuurdeelname van respondenten. Het belichaamd cultureel kapitaal van respondenten (en vermoedelijk ook de ouders) zelf hangt sterk samen met hun opleidingsniveau en bezit van cultuurgoederen. Daarmee is de belichaamde vorm sterk gerelateerd aan beide andere vormen van het concept. De centrale rol van de belichaamde vorm is waarschijnlijk te danken aan het feit dat deze zijn cognitieve – of ervaringscomponent deelt met de geïnstitutionaliseerde vorm, en zijn artistieke of highbrow component met de geobjectiveerde vorm. Daarmee staat de belichaamde vorm sterk als directe voorspeller van andere vormen van cultureel kapitaal en als verklaring voor intergenerationele correlaties. De geïnstitutionaliseerde en geobjectiveerde vormen zijn intergenerationeel het minst verwant: we vonden geen invloed van ouderlijk bezit van cultuurgoederen op het opleidingsniveau van de kinderen en evenmin van ouderlijke opleiding op het bezit van cultuurgoederen onder de kinderen.

Het belang van belichaamd cultureel kapitaal wordt verder onderstreept door het feit dat het niet minder belangrijk wordt in de loop des tijds. Dat is begrijpelijk zodra we ons realiseren dat deze vorm van cultureel kapitaal zich al ontwikkelt vanaf het moment dat ouders en kinderen met elkaar beginnen te interacteren. De overdracht van deze kapitaalvorm zal pas afnemen wanneer ouders minder van zichzelf in hun kinderen gaan investeren. Cultureel kapitaal in de belichaamde staat wordt haast onvermijdelijk overgedragen wanneer kinderen het dagelijkse gedrag van hun ouders observeren, inclusief de bijbehorende oordelen, opinies, emoties, et cetera. Zelfs wanneer leeftijdsgenoten of media een groter direct effect op de culturele ontwikkeling zouden hebben dan de ouders, verwachten we nog geen substantiële afname van de invloed van ouderlijk belichaamd cultureel kapitaal. Er zal hoogstwaarschijnlijk altijd een sterk indirect effect, en daarmee een sterke intergenerationele correlatie, blijven bestaan omdat ouders ook van invloed zijn op de selectie van leeftijdsgenoten met wie men optrekt of de media die gebruikt worden (Elchardus & Glorieux, 2005).

Een andere theoretisch relevante bevinding is dat het bezit van cultuurgoederen niet hoeft te betekenen dat men ook cultureel actief is of in staat is om zich die goederen ook symbolisch toe te eigenen. Zodra de eigen culturele hulpbronnen van respondenten in de analyse worden meegenomen, hangt de materiële toe-eigening van zulke goederen alleen nog maar af van het goederenbezit van de ouders en niet van hun opleidingsniveau of hun cultuurdeelname. Dit is verrassend in het licht van Bourdieus nadruk op het belang van de symbolische toe-eigening van zulke objecten. Aanvullende analyses wezen bovendien uit dat het effect van de geobjectiveerde vorm van cultureel kapitaal niet varieert over de andere vormen van ouderlijk cultureel kapitaal. Hoewel geobjectiveerd cultureel kapitaal positief samenhangt met het geïnstitutionaliseerd en belichaamd cultureel kapitaal van respondenten, lijkt er ook een alternatieve, puur materiële wijze van toe-eigening te bestaan die duidt op een directe overerving van de goederen zelf of van de neiging om ze aan te schaffen. Deze directe overerving vermindert bovendien niet door de tijd. Kunstwerken of antiek *hebben* en deze spullen *waarderen* of *begrijpen* gaan niet per se hand in hand.

We willen, ten slotte, niet suggereren dat elke gedeeltelijke operationalisering van cultureel kapitaal op een misvatting berust. Hoewel het concept soms wat al te losjes wordt geoperationaliseerd, zullen de meeste onderzoekers zich er van bewust zijn dat ze in feite werken met één of meerdere onderdelen van het totale concept. Niettemin dient men zich voortdurend te realiseren dat effecten van bijvoorbeeld het opleidingsniveau of de cultuurdeelname van de ouders op kenmerken van hun kinderen waarschijnlijk overschat worden indien deze niet voor elkaar

worden gecontroleerd. De drie vormen van cultureel kapitaal zijn onderling sterk gerelateerd, zowel op inter- als op intragenerationeel niveau. Tegelijk blijken ze vaak alle drie afzonderlijk van belang te zijn voor de verklaring van aspecten van het cultureel kapitaal van de volgende generatie. Het in de volle breedte in kaart brengen van het proces van culturele reproductie, zoals wij hier getracht hebben, toont daarom eens te meer aan dat culturele ongelijkheid nog zeer sterk aanwezig is en ook niet snel zal verdwijnen.

Noten

1. Koen van Eijck is als universitair hoofddocent verbonden aan de Faculteit der Historische en Kunstwetenschappen, Capaciteitsgroep Kunst- en Cultuurwetenschappen van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Correspondentie-adres: EUR, FHKW, Postbus 1738, 3000 DR Rotterdam (vaneijck@fhk.eur.nl). Gerbert Kraaykamp is als hoogleraar Empirische Sociologie verbonden aan de sectie Sociologie van de Radboud Universiteit Nijmegen (g.kraaykamp@maw.ru.nl).
2. We beschikken over 1643 respondenten (waarvan 902 primair) uit meetjaar 1998, 1321 respondenten (waarvan 705 primair) uit meetjaar 2000 en 1845 respondenten (waarvan 1016 primair) uit meetjaar 2003; in totaal 4809 respondenten. Een clustercorrectie voor het feit dat primaire en secundaire respondenten genest zijn binnen huishoudens had geen noemenswaardige invloed op de resultaten.
3. Voor respondenten uit meetjaar 2003 was het niet mogelijk om een onderscheid aan te brengen tussen serieus en populair theater en tussen historische- en kunstmusea. Om de vergelijkbaarheid tussen de meetjaren te garanderen, construeerden we de schalen afzonderlijk voor meetjaar 2003 (drie items) en voor de meetjaren 1998 en 2000 (vijf items). Vervolgens voegden we deze schalen na standaardisering samen. We hebben gecontroleerd of een schaal op basis van drie items tot andere resultaten leidde, hetgeen niet het geval was.

Literatuur

- Anheier, H.K., Stares, S., & Grenier, P. (2004). Social capital and life satisfaction. In W. Arts & L. Halman (Red.), *European values at the turn of the millennium* (pp. 81-108). Leiden: Brill.
- Aschaffenburg, K. & Maas, I. (1997). Cultural and educational careers: The dynamics of social reproduction. *American Sociological Review*, 62, 573-587.
- Bandura, A. & Walters, R.H. (1963). *Social learning and personality development*. New York: Rinehart and Winston Inc.
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a new modernity*. Londen: Sage.
- Bernstein, B. (1977). Class and pedagogies: Visible and invisible. In J. Karabel & A.H. Halsey (Red.), *Power and ideology in education* (pp. 511-534). New York: Oxford University Press.
- Bills, D.B. (2004). *The sociology of education and work*. Oxford: Blackwell Publishing.

- Bottero, W. (2004). Class identities and the identity of class. *Sociology*, 38, 985-1003.
- Bourdieu, P. (1977). Cultural reproduction and social reproduction. In J. Karabel & A.H. Halsey (Red.), *Power and Ideology in Education* (pp. 487-510). New York: Oxford University Press.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Londen: Routledge and Kegan.
- Bourdieu, P. (1985). The market of symbolic goods. *Poetics*, 14, 13-44.
- Bourdieu, P. (1989). Economisch kapitaal, cultureel kapitaal, sociaal kapitaal. In P. Bourdieu: *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip* (pp. 120-141). Amsterdam: Van Gennep.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.C. (1977). *Reproduction in education, society and culture*. Londen: Sage.
- Bryson, B. (1996). "Anything but heavy metal": Symbolic exclusion and musical dislikes. *American Sociological Review*, 61, 884-899.
- Collins, R. (1971). Functional and conflict theories of educational stratification. *American Sociological Review*, 36, 1002-1019.
- Collins, R. (1979). *The credential society: An historical sociology of education and stratification*. New York: Academic Press.
- Connell, R.W. (2004). Working-class parents' views of secondary education. *International Journal of Inclusive Education*, 8, 227-239.
- Coulangeon, P. & Lemel, Y. (2007). Is 'distinction' really outdated? Questioning the meaning of the omnivorization of musical taste in contemporary France. *Poetics*, 35, 93-111.
- Deary, I.J., Strand, S., Smith, P. & Fernandez, C. (2007). Intelligence and educational achievement. *Intelligence*, 35, 13-21.
- DiMaggio, P. (1982). Cultural capital and school success: The impact of status culture participation on the grades of U.S. high school students. *American Sociological Review*, 47, 189-201.
- DiMaggio, P. & Mohr, J. (1985). Cultural capital, educational attainment, and marital selection. *The American Journal of Sociology*, 90, 1231-1263.
- DiMaggio, P. & Mukhtar, T. (2004). Arts participation as cultural capital in the United States: Signs of decline? *Poetics*, 32, 169-194.
- DiMaggio, P. & Useem, M. (1978). Social class and arts consumption: The origins and consequences of class differences in exposure to the arts in America. *Theory and Society*, 5, 141-161.
- Dronkers, J. (1986). Beroepsprestige en scholair kapitaal bij mannen en vrouwen. *Sociale Wetenschappen*, 29 (1), 1-23.
- Eijck, K. van (1997). The impact of family background and educational attainment on cultural consumption: A sibling analysis. *Poetics*, 25, 195-224.
- Eijck, K. van (1999). Socialization, education, and lifestyle: How social mobility increases the cultural heterogeneity of status groups. *Poetics*, 26, 309-328.

Eijck, K. van & Bargeman, B. (2004). The changing impact of social background on lifestyle: Culturalization instead of individualization? *Poetics*, 32, 447-469.

Eijck, K. van & Lievens, J. (2008). Cultural omnivorousness as a combination of highbrow, pop, and folk elements: The relation between taste patterns and attitudes concerning social integration. *Poetics*, 36, 217-242.

Elchardus, M. & Glorieux, I. (2005). *De symbolische samenleving*. Tiel: Lan-noo.

Erickson, B.H. (1996). Culture, class, and connections. *American Journal of Sociology*, 102, 217-252.

Featherstone, M. (1991). *Consumer culture and postmodernism*. Londen: Sage.

Ganzeboom, H.B.G., Graaf, P.M. de & Robert, P. (1990). Cultural reproduction theory on socialist ground: Intergenerational transmission of inequalities in Hungary. *Research in Social Stratification and Mobility*, 9, 70-104.

Ganzeboom, H.B.G., Graaf, P.M. de & Treiman, D.J. (1992). A standard international socio-economic index of occupational status. *Social Science Research*, 21, 1-56.

Graaf, N.D. de, Graaf, P.M. de & Kraaykamp, G. (2000). Parental cultural capital and educational attainment in the Netherlands: A refinement of the cultural capital perspective. *Sociology of Education*, 73, 92-111.

Graaf, P.M. de (1986). The impact of financial and cultural resources on educational attainment in the Netherlands. *Sociology of Education*, 59, 237-246.

Graaf, P.M. de & Ganzeboom, H.B.G. (1993). Family background and educational achievement in the Netherlands of birth cohorts 1891-1960. In Y. Shavit & H.P. Blossfeld (red.), *Persistent inequality: Changing educational attainment in thirteen countries* (pp. 75-99). Boulder: Westview Press.

Halle, D. (1993). *Inside culture: Art and class in the American home*. Chicago: The University of Chicago Press.

Hango, D. (2007). Parental investment in childhood and educational qualifications: Can greater parental involvement mediate the effects of socioeconomic disadvantage? *Social Science Research*, 26, 1371-1390.

Holt, D.B. (1997). Poststructuralist lifestyle analysis: Conceptualizing the social patterning of consumption in postmodernity. *Journal of Consumer Research*, 23, 326-350.

Jeynes, W.H. (2005). A meta-analysis of the relation of parental involvement to urban elementary school student academic achievement. *Urban Education*, 40, 237-269.

Kalmijn, M. (1994). Assortative mating by cultural and economic occupational status. *The American Journal of Sociology*, 100, 422-452.

- Kalmijn, M. & Kraaykamp, G. (1996). Race, cultural capital, and schooling: An analysis of trends in the United States. *Sociology of Education*, 69, 22-34.
- Kellner, D. (1995). *Media culture: Cultural studies, identity and politics between the modern and the postmodern*. New York: Routledge.
- Kingston, P.W. (2001). The unfulfilled promise of cultural capital theory. *Sociology of Education*, extra issue, 88-99.
- Kraaykamp, G. (2003). Literary socialization and reading preferences: Effects of parents, the library, and the school. *Poetics*, 31, 235-257.
- Kraaykamp, G. (2005). Dialect en sociale ongelijkheid. Een empirische studie naar de sociaal-economische gevolgen van het spreken van dialect in de jeugd, *Pedagogische Studiën*, 82, 390-403.
- Kraaykamp, G. & Nieuwbeerta, P. (2000). Parental background and lifestyle differentiation: Social, political and cultural intergenerational transmission in five former socialist societies. *Social Science Research*, 29, 92-122.
- Kraaykamp, G., Eijck, K. van, Ultee, W. & Rees, K. van (2007). Status and media use in the Netherlands: Do partners affect media tastes? *Poetics*, 35, 132-151.
- Lamont, M. (1992). *Money, morals, and manners: The culture of the French and the American upper-middle class*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lamont, M. & Lareau, A. (1988). Cultural capital: Allusions, gaps and glissandos in recent theoretical developments. *Sociological Theory*, 6, 153-168.
- Lareau, A. & Weininger, E.B. (2003). Cultural capital in educational research: A critical assessment. *Theory and Society*, 32, 567-606.
- Lenski, G. (1966). *Power and privilege*. New York: McGraw-Hill.
- Lizardo, O. (2006). How cultural tastes shape personal networks. *American Sociological Review*, 71, 778-807.
- Lizardo, O. (2008). The question of culture consumption and stratification revisited. *Sociologica*, 2, 1-31.
- Lizardo, O. & Skiles, S. (2008). Cultural consumption in the fine and popular arts realms. *Sociology Compass*, 2, 485-502.
- Mark, N. (1998). Birds of a feather sing together. *Social Forces*, 77, 453-485.
- Mohr, J., & DiMaggio, P.M. (1995). The intergenerational transmission of cultural capital. *Research in Social Stratification and Mobility*, 14, 169-200.
- Nagel, I. (2002). Paplepel of lessenaar? Een vroege start bevordert latere cultuurdeelname. *Boekmancahier*, 54, 398-407.
- Packard, V. (1959). *The status seekers: An exploration of class behavior in America and the hidden barriers that affect you, your community, your future*. New York: David McKay Co., Inc.

- Pakulski, J. & Waters, M. (1996). *The death of class*. Londen: Sage.
- Pellerin, L.A. & Stearns, E. (2001). Status honor and the valuing of cultural and material capital. *Poetics*, 29, 1-24.
- Peterson, R.A. (1992). Understanding audience segmentation: From elite and mass to omnivore and univore. *Poetics*, 21, 243-258. 205
- Plomin, R. & Spinath, F.M. (2002). Genetics and general cognitive ability (g). *Trends in Cognitive Sciences*, 6, 169-176.
- Ratelle, C.F., Larose, S., Guay, F. & Senécal, C. (2005). Perceptions of parental involvement and support as predictors of college students' persistence in a science curriculum. *Journal of Family Psychology*, 19, 286-193.
- Rifkin, J. (2000). *The age of access: The new culture of hypercapitalism where all of life is a paid-for experience*. New York: Tarcher/Putnam.
- Robinson, R.V. & Garnier, M.A. (1985). Class reproduction among men and women in France: Reproduction theory on its home ground. *American Journal of Sociology*, 91, 250-280.
- Sennett, R. (1998). *The corrosion of character: The personal consequences of work in the new capitalism*. New York: Norton.
- Sirin, S.R. (2005). Socioeconomic status and academic achievement: A meta-analytic review of research. *Review of Educational Research*, 75, 417-453.
- Sullivan, A. (2001). Cultural capital and educational attainment. *Sociology*, 35, 893-912.
- Tampubolon, G. (2008). Revisiting omnivores in America circa 1990: The exclusiveness of omnivores? *Poetics*, 36, 243-264.
- Toka, G. & Dronkers, J. (1996). Sibling resemblance in educational attainment, occupational prestige, and wealth in Hungary during the communist regime. *European Sociological Review*, 12, 251-269.
- Veblen, T. (1953 [1899]). *The theory of the leisure class: An economic study of institutions*. New York: Mentor.
- Vries, J. de & Graaf, P.M. de (2008). Is the intergenerational transmission of high cultural activities biased by the retrospective measurement of parental high cultural activities? *Social Indicators Research*, 85, 311-327.
- Werfhorst, H. van de & Hofstede, S. (2007). Cultural capital or relative risk aversion? Two mechanisms for educational inequality compared. *The British Journal of Sociology*, 58, 391-415.
- Warde, A. (1997). *Consumption, food and taste: Culinary antinomies and commodity culture*. Londen: Sage.
- Willis, P.E. (1977). *Learning to labour: How working class kids get working class jobs*. Westmead: Saxon House.

Databronnen

206

- De Graaf, N., P. de Graaf, G. Kraaykamp & W. Ultee (1998). *Familie Enquête Nederlandse Bevolking 1998* [dataset]. Nijmegen: Vakgroep Sociologie, Radboud Universiteit Nijmegen.
- De Graaf, N., P. de Graaf, G. Kraaykamp & W. Ultee (2000). *Familie Enquête Nederlandse Bevolking 2000* [dataset]. Nijmegen: Vakgroep Sociologie, Radboud Universiteit Nijmegen.
- De Graaf, N., P. de Graaf, G. Kraaykamp & W. Ultee (2003). *Familie Enquête Nederlandse Bevolking 2003* [dataset]. Nijmegen: Vakgroep Sociologie, Radboud Universiteit Nijmegen.